

**Σκέψεις
πάνω στην
οικιακή εργασία
και την
οικιακή βία**

maleficia | πολιτική ομάδα ενάντια στην έμφυλη
καταπίεση και σε κάθε μορφή εξουσίας

Λίγα λόγια για την ομάδα

Βρεθήκαμε τον Μάρτη του 2019 έχοντας την ανάγκη να συζητήσουμε κομμάτια που μας καταπιέζουν στην καθημερινότητά μας σχετικά με το έμφυλο ζήτημα και την πατριαρχία. Χρησιμοποιώντας το βίωμά μας ως εργαλείο αντιλαμβανόμαστε ότι το προσωπικό είναι και πολιτικό. Στόχος μας είναι η ενδυνάμωση σε συνδυασμό με τη χειραφέτηση τόσο για τις ίδιες τις εαυτές μας όσο και για όλα τα καταπιεσμένα άτομα αυτής της κοινωνίας. Ωστόσο, αντιλαμβανόμαστε τον αγώνα ενάντια στην πατριαρχία ως αναπόσπαστο κομμάτι ενός ευρύτερου αγώνα ενάντια σε κάθε μορφή καταπίεσης και εξουσίας.

Εισαγωγή

Με τα γεγονότα των τελευταίων μηνών (καραντίνα, εγκλεισμός, αύξηση περιστατικών οικογενειακής βίας) αναζωπυρώθηκε η ανάγκη μας να συζητήσουμε και να αποδομήσουμε τον όρο της ενδοοικογενειακής βίας, το ρόλο που αυτός επιτελεί και τα όσα συμβαίνουν εντός του φρουρίου που ονομάζεται πατριαρχική οικογένεια, δημιούργημα του καπιταλιστικού συστήματος. Το απόρθητο αυτό φρούριο, διόλου τυχαία απομονωμένο από την υπόλοιπη κοινωνική ζωή, λειτουργεί υπό ένα σύστημα άτυπων κανόνων, διαφυλάσσεται με γνωστά κλισέ όπως “τα εν οίκω μη εν δήμω” και έχει εδραιώσει νόρμες αδιαμφισβήτητες και πάντα καταπιεστικές. Με τη λέξη ενδοοικογενειακή δημιουργείται αυτόματα ένα πέπλο προστασίας που οχυρώνει τα όσα συμβαίνουν εντός μίας οικογένειας από τη δημόσια παρέμβαση. Πόσο εύκολο θα ήταν άλλωστε να ψαχουλέψει κανείς εντός ενός φρουρίου? Μόνο που αυτό το πέπλο υπάρχει για να προστατεύει κάποιους πολύ συγκεκριμένους και σίγουρα όχι εμάς. Ο όρος της ενδοοικογενειακής βίας, δημιουργεί μία λανθασμένη αντίληψη ότι αναφέρεται στη βία που εκδηλώνεται σε μία συγκεκριμένη δομή σχέσεων, αυτή της πυρηνικής οικογένειας, αποτυγχάνοντας να συμπεριλάβει τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ δύο πρώην συντρόφων ή/και συζύγων και τις ερωτικές σχέσεις. Ταυτόχρονα, η χρήση του όρου θύματος κατά την κυρίαρχη αφήγηση καλλιεργεί την εικόνα μιας γυναίκας άβουλης, υποταγμένης και αδύναμης που αργά η γρήγορα θα έπεφτε θύμα εκμετάλλευσης και κακοποίησης. Στο υπάρχον σύστημα τα άτομα διαχωρίζονται σε δυνατά και αδύναμα και η αξία του δυνατού υπολογίζεται βάση της ικανότητας του να επιβάλλεται στο αδύναμο ενώ αντίστροφα το αδύναμο είναι σχεδόν υποχρεωμένο να υποταχθεί στο δυνατό. Με την παραπάνω κοινή παραδοχή, ο όρος θύμα ενισχύει την πεποίθηση ότι η ασκούμενη βία είναι λογική και σχεδόν απαραίτητη για τη συντήρηση της ιεράρχησης της κοινωνίας. Γι’ αυτούς τους λόγους δε θα μπορούσαμε παρά να είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικές απέναντι στη σκοπιμότητα της χρήσης των όρων αυτών.

Σε αυτό το σημείο θα θέλαμε να ξεκαθαρίσουμε ότι όλο αυτό επιλέγουμε να το επεξεργαστούμε από τη θέση της καταπιεσμένης από τις συμπεριφορές που θρέφει η πατριαρχία, δηλαδή της δική μας θέσης. Γι’ αυτό το λόγο επιδιώκουμε να δημιουργήσουμε ένα περιβάλλον συζήτησης μέσα στο οποίο όλα να νιώθουμε σωματική, ψυχολογική και συναισθηματική ασφάλεια. Δεν αντιλαμβανόμαστε τη λέξη ασφάλεια όπως την εννοεί ο κυρίαρχος λόγος αλλά ως μία συνθήκη που όλες οι διαφορετικές ταυτότητες που φέρουμε μπορούν να υπάρξουν ελεύθερα. Έτσι σχόλια ή συμπεριφορές που παραβιάζουν την ασφάλεια ή περιορίζουν την ελευθερία αυτή δεν γίνονται δεκτά.

Μέσα από την ανάσυρση προσωπικών μας βιωμάτων και την ανάλυση αυτών σε ένα συλλογικό πολιτικό πλαίσιο, μας έκανε να συνειδητοποιήσουμε πως όλες, είτε οι ίδιες είτε μέσω των οικείων μας, έχουμε έρθει αντιμέτωπες με όλο αυτό πολύ πιο συχνά, έντονα και βίαια απ’ ότι αρχικά νομίζαμε. Το να κάνουμε ορατά τέτοια ζητήματα προέρχεται και από την ανάγκη μας να αναγνωρίσουμε και τα λάθη που κάναμε και εμείς οι ίδιες κατηγορώντας άλλες γυναίκες γιατί δεν έφυγαν, γιατί σιώπησαν, γιατί το ανέχτηκαν. Η αναγνώριση της πολυμορφίας με την οποία εκδηλώνεται η ενδοοικογενειακή βία αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί μία επίπονη διαδικασία αφού έχει ως αποτέλεσμα την αναθεώρηση και επαναξιολόγηση συμπεριφορών που για χρόνια θεωρούσαμε από φυσιολογικές έως δεδομένα αναπόφευκτες. Η επιλογή μας να ονοματίζουμε όλες αυτές τις διαφορετικές μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται η ενδοοικογενειακή βία δεν γίνεται με σκοπό να αποδώσουμε ακαδημαϊκούς ορισμούς αλλά με σκοπό να αποκτήσουμε βοηθητικά εργαλεία στην προσπάθειά μας να εντοπίσουμε τις συμπεριφορές αυτές που επηρεάζουν, τόσο εμάς όσο και τις μητέρες, γιαγιάδες, αδελφές, φίλες και όλα τα καταπιεσμένα άτομα, μέσα στις διαπροσωπικές σχέσεις και όχι μόνο. Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκουμε να κάνουμε ορατές όλες τις καταπίεσεις με τις οποίες ερχόμαστε αντιμέτωπες, κάποιες πιο προφανείς και άλλες πιο διακριτικές και αόρατες αλλά ταυτόχρονα εξίσου επώδυνες. Ονοματίζουμε την κάθε μορφή οικιακής βίας ξεχωριστά γιατί πιστεύουμε ότι έτσι είναι πιο εύκολο να ξεθάψουμε τις συστημικές ρίζες του προβλήματος οι οποίες πολύ στοχευμένα ξεπλένονται στο δημόσιο λόγο. Η κυρίαρχη αφήγηση επιλέγει συστηματικά να περνάει από κόσκινο και να αμφισβητεί τις δικές μας επιλογές και συμπεριφορές στην προσπάθεια να διαφυλάξει το συμβόλαιο μεταξύ καπιταλισμού και πατριαρχίας (δηλαδή όσους επωφελούνται απ’ αυτό). Δεν αποδεχόμαστε ότι για όλα φταίνε οι μανάδες μας, δε πιστεύουμε ότι όλο και κάτι θα του έκανε, ούτε κρίνουμε γιατί δεν βρήκε την δύναμη να τον παρατήσει.

Δεν είναι ότι είμαστε σπάταλες και δε μπορούμε να διαχειριστούμε το “ταμείο της οικογένειας”, ούτε και είμαστε υπερβολικά συναισθηματικές για να παίρνουμε σημαντικές για τη ζωή μας αποφάσεις.

Στόχος μας δεν είναι να τοποθετήσουμε τα βιώματα όλων μας σε κάποιες κατηγορίες. Στόχος μας είναι να καταλάβουμε, πρώτα απ’ όλα εμείς οι ίδιες, ότι όλα αυτά έχουν όνομα, δεν είναι τυχαία και δεν είμαστε μόνες. Οι διαπροσωπικές μας σχέσεις είτε στο πλαίσιο μίας οικογένειας είτε μίας ερωτικής σχέσης δημιουργούνται εντός της πατριαρχικής κοινωνίας και είναι λογικό να φέρουν, όλες οι πλευρές, κατάλοιπα αυτής. Τα συζητάμε όχι μόνο για να ορίσουμε το πως βιώνει η καθεμία αυτό που της συμβαίνει, ούτε για να θυματοποιηθούμε, αλλά γιατί πιστεύουμε ότι μέσα από αυτές τις κουβέντες μπορούμε να αναγνωρίσουμε τα συστημικά αίτια των κοινωνιών μας βιωμάτων, να ενδυναμωθούμε αντλώντας δύναμη η μία από την άλλη και εν τέλει να το πολεμήσουμε συλλογικά.

Οικιακή εργασία, μία αόρατη εκμετάλλευση & έμφυλος καταμερισμός εργασίας

Η έννοια της πυρηνικής οικογένειας που ορίζει τον άντρα ως τον «επικεφαλής» του νοικοκυριού, έγινε δημοφιλής στην Ευρώπη προς τα τέλη του 18ου αιώνα και υιοθετήθηκε αρχικά από την αστική τάξη, η οποία και καθιέρωσε τον κοινωνικό και έμφυλο καταμερισμό της εργασίας. Πολύ γρήγορα, ο καπιταλισμός με τη βοήθεια του κράτους και της αστυνομίας του, επέβαλε το θεσμό αυτό και στην εργατική τάξη αποσύροντας και την προλετάρια γυναίκα από τη δημόσια σφαίρα και μετατρέποντάς την σε νοικοκυρά παρά το γεγονός ότι η ίδια δεν μπορούσε να αντέξει οικονομικά το να κάθεται στο σπίτι και να περιμένει τον «άντρα κουβαλητή» να θρέψει αυτή και τα παιδιά της. Η «εξημερωμένη» λοιπόν σύζυγος έπρεπε να κλειστεί στην ιδιωτική σφαίρα της οικογένειας και στην φροντίδα του νοικοκυριού και των τέκνων, προκειμένου να δημιουργήσει ένα ζεστό σπίτι για τον σκληρά εργαζόμενο «βιοπαλαιστή άντρα» που φέρνει το χρήμα, ενώ παράλληλα, έπρεπε να παράγει αρκετά παιδιά για την επόμενη γενιά εργατών και στρατιωτών για το κεφάλαιο και το κράτος.

Στην πρώτη φάση εκβιομηχάνισης της παραγωγής αλλά κυρίως κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, μία ολόκληρη βιομηχανία νέων συσκευών και προϊόντων νοικοκυριού στήνεται γύρω από την νοικοκυρά. Η ίδια πλέον έχει «περισσότερο ελεύθερο χρόνο» γιατί όλα τα κάνουν οι μαγικές της συσκευές. Ο καπιταλισμός την ίδια στιγμή που πρέπει να διατηρήσει την πατριαρχική οικογένεια, βγάζει την γυναίκα από το σπίτι και χρησιμοποιεί την γυναικεία εργασία ως φθηνή εργατική δύναμη. Παράλληλα στοχεύει στην διοχέτευση της ενέργειάς της πλέον «ξεκούραστης» νοικοκυράς στο να καταναλώνει ακόμα περισσότερο και να δουλεύει ακόμα περισσότερο. Στην ουσία δηλαδή ο χρόνος της μόνο ελεύθερος δεν είναι αφού επιφορτίζεται ακόμα περισσότερο με τα καθήκοντα των πολλαπλών καταπιεστικών ρόλων της.

Όλα τα παραπάνω συντέλεσαν σημαντικά στη κατασκευή μιας νέας εικόνας της «καλής και σωστής γυναίκας» στα κέντρα του καπιταλισμού δηλαδή της γυναίκας ως σύζυγο, μητέρα, εργαζόμενη και νοικοκυρά. Και έτσι λοιπόν, όλες μας μεγαλώσαμε σαν μελλοντικές καλές νοικοκυρές, σύζυγοι & μητέρες. Τα οικιακά καθήκοντα, η φροντίδα των παιδιών & των ηλικιωμένων μελών της οικογένειας, μάθαμε πως είναι το βιολογικό μας πεπρωμένο & μας το περιέγραψαν σαν προσφορά, αγάπη και φροντίδα που δεν δύναται να αποτιμηθεί. Και έτσι η γυναικεία μη αμειβόμενη - αόρατη εργασία πέρασε και σε εμάς ως εθελοντική & δεδομένη. Και οι άντρες μετατράπηκαν σε έμμισθους εργάτες, ενώ οι γυναίκες σε νοικοκυρές που εγκλωβίστηκαν στο σπίτι, επιφορτισμένες με τα «καθήκοντα του σπιτιού», να εξαρτώνται από τον σύζυγο. Από έναν «άντρα κουβαλητή» που θα είχε την αποδοχή της κοινωνίας όταν θα ασκούσε εξουσία μέσα στην οικογένεια, όταν θα έκανε κουμάντο στα οικονομικά, όταν θα υποτιμούσε την «σύζυγο νοικοκυρά» επειδή πάλι το φαγητό δεν ήταν έτοιμο.

Σήμερα, οι γυναίκες όλο και περισσότερο κουβαλάμε το διπλό βάρος, καθώς πλέον εργαζόμαστε σε μεγάλο βαθμό εκτός σπιτιού, ενώ ταυτόχρονα επωμιζόμαστε το βάρος του νοικοκυριού και τη φροντίδα των παιδιών. Κάνουμε έτσι δουλειά αμειβόμενη και μη, ορατή και αόρατη, προσπαθώντας να ισορροπήσουμε ανάμεσα στη διατήρηση της κοινωνικότητας, τη διατήρηση της μισθωτής δουλειάς και την φροντίδα του σπιτιού. Και ακόμα και οι αμειβόμενες δουλειές που κάνουμε σχετίζονται με την οικιακή -αόρατη- εργασία μας. Τα επαγγέλματά μας θεωρούνται συχνά αυτονόητα “γυναικεία” γιατί προϋποθέτουν χαρακτηριστικά που αποδίδονται στερεοτυπικά στο ρόλο της γυναίκας. . Δουλεύουμε ως νοσοκόμες, μαίες, γραμματείς, ντανάδες, καθαρίστριες, δασκάλες, σερβιτόρες, επαγγέλματα υπαμειβόμενα, αφού θεωρείται ότι δεν καταβάλλουμε & κάποια υπέρογκη προσπάθεια σε κόντρα ρόλο, αλλά έχουμε εκπαιδευτεί από μικρές, στην παροχή υπηρεσιών, την φροντίδα, & την καθαριότητα και προτιμούμαστε ως “φύσει” ευγενικές, υπομονετικές και χαμογελαστές.

Έτσι η άμισθη και η έμμισθη οικιακή εργασία και η εργασία φροντίδας σχετίζονται. Και στις δύο περιπτώσεις, τα καθήκοντα που τις χαρακτηρίζουν αντιμετωπίζονται ως «γυναικείες δουλειές», υποτιμώνται και υπαμβιβάζονται ή δεν αμβιβάζονται καθόλου. Και η γυναίκα, έχοντας μάθει την υποτίμηση και την εκμετάλλευσή της στο σπίτι από τον άντρα ως αυτονόητη, εύκολα δέχεται πως το ίδιο συμβαίνει και στην εργασία έξω από αυτό, από ένα αφεντικό. Και η άμισθη φυλακή του σπιτιού κάνει συχνά την μισθωτή σκλαβιά να φαίνεται σαν ένας παράδεισος όπου η γυναίκα νιώθει ανεξάρτητη και άξια, εντείνοντας έτσι την εκμετάλλευσή της ως εργάτρια από το κεφάλαιο. Και κάπως έτσι σεξισμός και έμφυλος καταμερισμός της εργασίας δεν βολεύουν απλά αλλά αποτελούν δομικά στοιχεία των καπιταλιστικών κοινωνιών μας.

Μέσα από τις συζητήσεις μας για την οικιακή εργασία και την ενδοοικογενειακή βία μπορεί αρχικά να δυσκολευτήκαμε να ταυτιστούμε με τους γυναικείους ρόλους των μανάδων μας ή αυτή των καταπιεσμένων υποτιμημένων γυναικών από μια άλλη εποχή που είναι κλεισμένες στο σπίτι και μεγαλώνουν παιδιά. Σταδιακά όμως βρήκαμε τα βιώματά μας ως παιδιά, εργάτριες και ερωτικές σύντροφοι και ταυτιστήκαμε σε πολλά επίπεδα με αυτούς τους ρόλους. Έτσι θέλοντας να αμφισβητήσουμε την κυρίαρχη αφήγηση που μας λέει ότι αυτά συμβαίνουν σε άλλες γυναίκες ή σε άλλες εποχές επιλέξαμε να αναδείξουμε τις αόρατες και ύπουλες μορφές που εκδηλώνεται η οικιακή βία μέχρι και σήμερα. Έτσι παρακάτω αναλύουμε τις διαφορετικές μορφές βίας μέσα στο σπίτι και τις ερωτικές σχέσεις, τον χαρακτηρισμό μια γυναίκας ως θύμα ή επιζώσα και τέλος τις επιπτώσεις της οικιακής βίας στα παιδιά.

Στο παρακάτω κείμενο χρησιμοποιούμε αρκετά το θηλυκό γένος για το άτομο που κακοποιείται και το αρσενικό γένος για τον δράστη της κακοποίησης. Όχι επειδή είναι αδύνατον ένας άνδρας να κακοποιείται από την/τον ερωτικό/ή του σύντροφο ή μια γυναίκα να κακοποιείται από την ερωτική της σύντροφο αλλά επειδή αυτό είναι το κυρίαρχο. Η συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων που κακοποιούνται στην ερωτική τους σχέση είναι γυναίκες που κακοποιούνται από τον άνδρα (νυν ή πρώην) σύντροφο ή σύζυγό τους.

Ενδοοικογενειακή βία

Ως ενδοοικογενειακή βία ορίζεται κάθε είδους σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική βία που ασκείται σε βάρος του ατόμου από τον πρώην ή νυν σύζυγο ή σύντροφο, καθώς και από μέλη της οικογένειάς του. Κύριες εκφάνσεις της ενδοοικογενειακής βίας αποτελεί η βία μεταξύ συζύγων ή συντρόφων, οι επιθέσεις εφήβων προς τους γονείς, η κακοποίηση και εκμετάλλευση ανήλικων ή ηλικιωμένων μελών της οικογένειας. Η ενδοοικογενειακή βία δεν συμβαίνει μόνο μέσα στην οικογένεια όπως την έχουμε στερεοτυπικά στο μυαλό μας αλλά και στις καθημερινές ερωτικές (μας) σχέσεις. Για να την αναγνωρίσουμε και να την αντιμετωπίσουμε πρέπει να αμφισβητήσουμε την εικόνα που έχουμε στο κεφάλι μας για το ποιες γυναίκες είναι αυτές που κακοποιούνται. Το παράδειγμα που μας έρχεται στο μυαλό όταν ακούμε για ενδοοικογενειακή βία είναι συνήθως αυτό της γυναίκας-νοικοκυράς-μητέρας-συζύγου. Αυτό που καταλάβαμε όμως είναι ότι πίσω από τις κλειστές πόρτες μπορεί να υπάρχει κάθε γυναίκα, ανεξαρτήτως τάξης, φυλής, μορφωτικού επιπέδου και οικονομικής κατάστασης, πολιτικοποιημένη ή μη.

Μέσα στις κουβέντες μας, μας προβληματίσε και ο όρος που χρησιμοποιείται κυρίαρχα για να περιγράψει αυτή τη μορφή βίας. Η φράση ενδοοικογενειακή βία χρησιμοποιείται ως ένας «μαλακός» όρος που υποδηλώνει ότι προκύπτει σε ένα οικείο πλαίσιο που είναι ιδιωτικό και κάπως λιγότερο απειλητικό, λιγότερο βίαιο από τη βία που συμβαίνει έξω από το σπίτι. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιήσαμε και τον όρο οικιακή βία που περιγράφει την βία που συμβαίνει εντός του σπιτιού χωρίς να σημαίνει ότι συμβαίνει μόνο μέσα στην οικογένεια, καθώς και τον όρο «πατριαρχική βία» που βασίζεται στην πεποίθηση ότι είναι αποδεκτό ένα άτομο με μεγαλύτερη ισχύ να ελέγχει τους άλλους μέσα από διάφορες μορφές καταναγκασμού. Ο όρος «πατριαρχική βία» είναι χρήσιμος επειδή, σε αντίθεση με την «ενδοοικογενειακή βία», θυμίζει συνεχώς στον ακροατή ότι η βία στο σπίτι είναι συνδεδεμένη με το σεξισμό και τη σεξιστική σκέψη καθώς και με την ανδρική κυριαρχία.

Τι είναι η βία μέσα στις ερωτικές σχέσεις

Η βία μεταξύ ερωτικών συντρόφων είναι ένα σύνολο επώδυνων επιθετικών και εξαναγκαστικών συμπεριφορών που κάνει κάποιος που έχει, είχε ή επιθυμεί να έχει ερωτική σχέση με ένα ενήλικο ή έφηβο άτομο, με στόχο να εξουσιάζει και να ελέγχει το άτομο αυτό. Η κακοποίηση μπορεί να έχει διαφορετική διαβάθμιση αλλά στηρίζεται στην ίδια πατριαρχική πεποίθηση ότι αυτός που έχει την μεγαλύτερη εξουσία έχει και το δικαίωμα να ελέγχει, να συμμορφώνει και να κακοποιεί.

Πολλές φορές είναι δύσκολο να αντιληφτούμε και να διαχωρίσουμε την κακοποίηση από έναν τσακωμό ή μια δύσκολη σχέση. Υπάρχουν μύθοι και στερεότυπα που δικαιολογούν και δικαιολογούν την βίαιη συμπεριφορά των αντρών ως ζήτημα της αρρενωπότητας, του χαρακτήρα, της φύσης του, της βιολογίας, της κούρασης και των νεύρων, της ανεργίας, του αλκοόλ, των ναρκωτικών. Επίσης τα στερεότυπα των έμφυλων ρόλων ενισχύουν την αντίληψη αυτή. Για παράδειγμα ή αντίληψη ότι ένας μάτσο άντρας είναι πιο πιθανός δράστης αφήνει χώρο στην πεποίθηση ότι ο ένα «καλό παιδί» ή ένας «φλώρος» αποκλείεται να είναι βίαιος και εξουσιαστικός στη σχέση του. Σε αυτό το πλαίσιο δημιουργείται ακόμα και ενοχοποίηση της επιλογής ερωτικών συντρόφων π.χ. με αυτόν τον γορίλα που διάλεξε να έχει δίπλα της τι περίμενε? Καλά να πάθει. Από την άλλη το στερεότυπο της γκρινιάρας, ζηλιάρας και χειριστικής γυναίκας συμβάλλει και αυτό στην ενοχοποίηση του ατόμου που του ασκείται βία με την λογική ότι «τον προκαλούσε με τη συμπεριφορά της, τον έφερε στα όριά του» κτλ. Αυτό που τελικά καταλαβαίνουμε είναι ότι η κακοποίηση στις ερωτικές σχέσεις είναι ζήτημα αντίληψης πατριαρχικής γιατί η βία έχει συγκεκριμένο αποδέκτη, δεν χτυπάς το κεφάλι σου στον τοίχο από τα νεύρα σου, επιλεγείς να κακοποιήσεις την ερωτική σου σύντροφο. Η ευθύνη βαραινεί αποκλειστικά και μόνο το άτομο που ασκεί τη βία.

Οι διαφορετικές μορφές της κακοποίησης μέσα στις ερωτικές σχέσεις

Οι διαφορετικές μορφές κακοποίησης παρακάτω κατηγοριοποιούνται για να γίνουν πιο κατανοητές και ορατές, καταλαβαίνουμε όμως πως μπλέκονται, αλληλοσυνδέονται και πιθανόν παρακάτω να μην συμπεριλαμβάνονται και όλες. Η ανάλυση της ψυχολογικής και σεξουαλικής κακοποίησης είναι από επιλογή εκτενέστερη καθώς θεωρούμε τις μορφές αυτές πιο αόρατες και ύπουλες σε σχέση με τη σωματική βία που πολλές φορές θεωρείται ότι αυτή είναι η μοναδική μορφή κακοποίησης.

Ψυχολογική κακοποίηση

Υπάρχουν ένα σύνολο απο “ψυχολογικά όπλα” που χρησιμοποιεί με συστηματικό τρόπο το άτομο που κακοποιεί και αυτά είναι:

Λεκτική κακοποίηση: Είναι οι προσβολές, οι φωνές, οι υποτιμητικοί χαρακτηρισμοί, ο εξευτελισμός, η περιφρόνηση, η ταπείνωση, η άσκηση συνεχούς κριτικής.

Συναισθηματικός εκφοβισμός: την τρομοκρατεί, χρησιμοποιεί τα παιδιά για να την χειραγωγήσει ή να την εκφοβίσει (π.χ. απειλεί ότι θα πάρει τα παιδιά μακριά της ή ότι θα πάρει την επιμέλεια των παιδιών), απειλεί ότι θα κάνει κακό στην ίδια, στα παιδιά ή σε άλλα αγαπημένα της πρόσωπα, απειλεί ότι θα χρησιμοποιήσει σωματική βία, απειλεί ότι θα τη σκοτώσει ή ότι θα αυτοκτονήσει, σπάει αντικείμενα, καταστρέφει τα πράγματά της ή απειλεί ότι θα το κάνει, βασανίζει το κατοικίδιο ζώο της/τους.

Μη λεκτική κακοποίηση: κάνει όλα τα παραπάνω χωρίς να πει ούτε λέξη, παρά μόνο μέσα από εκφράσεις του προσώπου του και νεύματα, με χειρονομίες ή ακόμα και μέσω αδιαφορίας (π.χ. αγνοεί τα συναισθήματά της ή σταματάει να της μιλάει), ζηλεύει υπερβολικά και χωρίς λόγο, είναι κτητικός, Την καταδιώκει, δηλαδή, παρακολουθεί τις κινήσεις της, εμφανίζεται μπροστά της από το πουθενά χωρίς προειδοποίηση, την παρενοχλεί και/ή την απειλεί συστηματικά με διάφορους τρόπους (π.χ. κάνει “βουβά” τηλεφωνήματα, στέλνει πάρα πολλά και/ή απειλητικά SMS ή ηλεκτρονικά μηνύματα, στέλνει ανεπιθύμητα δώρα ή αντικείμενα που εκπέμπουν απειλητικά μηνύματα κ.ά.)

Έλεγχος : Η πεποίθηση ότι το κυρίαρχο αρσενικό διατηρεί το δικαίωμα ενός σχεδόν ιδιοκτησιακού ελέγχου του σώματος, της συμπεριφοράς και των επιλογών της θηλυκότητας, καθώς και η αποδοχή αυτής της συνθήκης από την κοινωνία, αναπαράγουν και συντηρούν την αντικειμενοποίηση των γυναικών. Παράλληλα, ο έλεγχος αυτός ενισχύει και συγκαλύπτει όλες τις άλλες μορφές εκδήλωσης της πατριαρχικής βίας. Ο έλεγχος είναι ένα μέσο διατήρησης της κυριαρχίας του κακοποιητή. Η χειριστική αυτή συμπεριφορά, η πεποίθηση ότι η κακοποίηση που προκύπτει είναι αιτιολογημένη αποτελούν τον πυρήνα της κακοποίησης των ανθρώπων. Είναι συχνά διακριτική, πολλές φορές ύπουλη και διάχυτη. Μπορεί να περιλαμβάνει, αλλά όχι αποκλειστικά : Έλεγχος των χιλιόμετρων του αυτοκινήτου, παρακολούθηση τηλεφώνου, κλήση με απόκρυψη, απαγόρευση κλήσης και λήψης κλήσεων. Αναπάντεχες κλήσεις στο σταθερό ή εμφανίσεις στο σπίτι για να τσεκάρει ότι όντως είναι στο σπίτι. Περιορισμούς στις ενδυματολογικές επιλογές και εξαναγκασμό σε περισσότερο ή λιγότερο προκλητικό ντύσιμο. Περιορισμό του χρόνου που έχει κάποια για τον εαυτό της, εξαναγκασμό και ενθάρρυνση της εξάρτησης κάνοντας τη να πιστεύει ότι είναι ανίκανη να επιβιώσει ή να εκτελέσει απλές δουλειές χωρίς τη βοήθεια του κακοποιητή. Όλα αυτά αρχικά μπορεί να μοιάζουν με στοργικές χειρονομίες αλλά είναι σημάδια ελέγχου ζήλειας και κτητικότητας.

Οικονομική κακοποίηση: Ως οικονομική κακοποίηση ορίζεται η στέρηση οικονομικών πόρων, αγαθών και υπηρεσιών, με σκοπό να καταστεί η γυναίκα εξαρτημένη και χειραγωγούμενη από το σύζυγο/σύντροφό της. Δεν της επιτρέπει να έχει πρόσβαση σε χρήματα και σε τραπεζικούς λογαριασμούς (δικούς της ή κοινούς) ή της δίνει πολύ λίγα χρήματα, ελέγχει τι ξοδεύει και πού, την εξαναγκάζει να του δώσει την περιουσία της ή ότι χρήματα έχει, της αποκρύπτει πληροφορίες για το οικογενειακό εισόδημα. Είναι η στέρηση του δικαιώματος για οικονομική αυτονομία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απαγόρευση ή παρεμπόδιση του δικαιώματος στην εργασία. Μπορεί δηλαδή να απαγορεύει στην γυναίκα να εργαστεί ή να σπουδάσει, ή να την πιέζει να διακόψει την εργασία της ή τις σπουδές της. Το οποιοδήποτε μέσο δηλαδή το οποίο μπορεί να συμβάλλει στην βελτίωση της οικονομικής της κατάστασης ή στην οικονομική της ανεξαρτησία είναι εχθρός. Και αυτό γιατί η οικονομική ανεξαρτησία θα μπορούσε να σημαίνει αρχή για μία αντίσταση ή και διαφυγή.

Σωματική κακοποίηση

Είναι η πιο ορατή μορφή βίας και γι' αυτό συχνά αλλά λανθασμένα θεωρείται και η μοναδική. Ως σωματική κακοποίηση ορίζονται οι επιθετικές και εξουσιαστικές συμπεριφορές με τη χρήση φυσικής δύναμης και υπεροχής καθώς και οι κακοποιητικές συμπεριφορές που έχουν ως αποτέλεσμα το σωματικό πόνο, τη σωματική βλάβη. Μπορεί να ξεκινήσει οποιαδήποτε στιγμή στη διάρκεια της σχέσης. Μπορεί να επαναλαμβάνεται ή μπορεί να συμβεί μία φορά .

Σεξουαλική Κακοποίηση

Μια γυναίκα κακοποιείται σεξουαλικά όταν ο σύντροφός της την εξαναγκάζει-είτε με σωματική βία είτε με άλλο τρόπο (π.χ. απειλές, εκφοβισμός)- να συμμετέχει σε οποιαδήποτε σεξουαλική πράξη παρά τη θέλησή της. Δεν έχει σημασία αν η πράξη αυτή έχει ολοκληρωθεί ή όχι, καθώς ακόμα και η απόπειρα τέτοιων πράξεων είναι σεξουαλική κακοποίηση. Επίσης, σεξουαλική κακοποίηση είναι και η απόπειρα ή τέλεση σεξουαλικής πράξης εάν εκείνη δεν είναι σε θέση να κατανοήσει τη φύση ή τις συνθήκες της πράξης, να αρνηθεί τη συμμετοχή της ή να δηλώσει την προθυμία συμμετοχής της λόγω κάποιας ασθένειας, διαταραχής ή άλλης ιατρικής συνθήκης ή επειδή βρίσκεται υπό την επήρεια αλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών. Ο Αποκλεισμός από την ερωτική ικανοποίηση και απόλαυση (δεν σου κάνω έρωτα αν δεν αδυνατήσεις) είναι επίσης σεξουαλική κακοποίηση καθώς και ο εξαναγκασμός σε ερωτική πράξη χωρίς προφύλαξη. Τέλος, σεξουαλική κακοποίηση είναι και ο σκόπιμος τραυματισμός της συντρόφου κατά τη σεξουαλική επαφή χωρίς τη συναίνεσή της.

Η σεξουαλική κακοποίηση ενισχύεται και γίνεται αόρατη μέσα από τη πατριαρχική αφήγηση για τη γυναικεία σεξουαλικότητα. Η αφήγηση αυτή μας μαθαίνει ότι το να δίνουμε απόλαυση, το να διεγείρουμε τους άντρες, αυτό θεωρείται απόλαυση για εμάς, ότι δεν είναι απαραίτητο η γυναίκα να απολαμβάνει το σεξ, να έχει οργασμό και το να ικανοποιεί του άντρα συγκαταλέγεται στα «συζυγικά καθήκοντα». Εφόσον αυτό που αναμένεται από εμάς είναι να παρέχουμε ανακούφιση, γινόμαστε αντικείμενα πάνω στα οποία οι άντρες εκτονώνουν την καταπίεσή τους. Σήμερα πρέπει όχι μόνο να έχουμε δουλειά με μισθό, να καθαρίζουμε το σπίτι και να κάνουμε παιδιά, αλλά στο τέλος της ημέρας να είμαστε και πρόθυμες να ορμήξουμε στο κρεβάτι και να το παίζουμε γατούλες. Μάλιστα πρέπει να το ευχαριστιόμαστε κιόλας γιατί διαφορετικά προσβάλλεται ο ανδρισμός. Γι' αυτό άλλωστε και τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει τόσες έρευνες για το ποια μέρη του σώματός μας –ο κόλπος ή η κλειτορίδα- είναι σεξουαλικά παραγωγικά. Το καθήκον να παρέχουμε απόλαυση στους άντρες προκαλεί νευρικότητα στη σεξουαλικότητά μας. Το γεγονός ότι η εμφάνισή μας κρίνεται συνεχώς και ότι άρα με κάποιο τρόπο πουλάμε τους εαυτούς μας έχει καταστρέψει την εμπιστοσύνη στα σώματά μας και την αποδοχή τους ως έχουν. Γι' αυτό και όλες μας, αδύνατες ή παχουλές, ψηλές ή κοντές, μισούμε το σώμα μας. Με λίγα λόγια, είμαστε πολύ αναγκασμένες να παρέχουμε απόλαυση και πολύ αγχωμένες μήπως αποτύχουμε, για να μπορέσουμε να απολαύσουμε το σεξ. Έτσι η καταπιεσμένη γυναικεία σεξουαλικότητα αφήνει χώρο σε κακοποιητικές συμπεριφορές.

Οι επιπτώσεις της πατριαρχικής βίας στα παιδιά

Τα παιδιά βιώνουν την πατριαρχική βία, είτε έμμεσα ως μάρτυρες, είτε άμεσα ως θύματα. Και στις δύο περιπτώσεις οι συνέπειες στην σωματική, νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη τους είναι αρνητικές. Στην προσπάθειά τους να τα ερμηνεύσουν, συχνά θεωρούν ότι εκείνα προκάλεσαν τις επιθέσεις του θύτη. Έτσι, αναλαμβάνουν αποκλειστικά την ευθύνη και κατηγορούν τον εαυτό τους για το βίαιο ξέσπασμα του πατέρα-θύτη, έχοντας την πεποίθηση ότι θα μπορούσαν με δική τους παρέμβαση να το έχουν αποτρέψει. Τα παιδιά που έχουν βιώσει ενδοοικογενειακή βία είναι πιθανό να εμφανίσουν διαταραχές ύπνου και πρόσληψης τροφής, μαθησιακά προβλήματα, επιθετικότητα, φοβίες, χαμηλή αυτοεκτίμηση και διάφορες παθήσεις. Τακτικά δε παρατηρούνται παλινδρομήσεις στην ανάπτυξή τους. Ανεξάρτητα εάν είναι απλώς θεατές, ή θύματα, βλέπουν ότι επικρατεί το λεγόμενο «δίκαιο του ισχυρού». Έτσι, τα αγόρια μαθαίνουν τη βίαιη συμπεριφορά στην σχέση με το άλλο φύλο.

Εάν διαπιστώσουν στην συνέχεια, ότι αυτό το μοντέλο συμπεριφοράς έχει επιτυχία, τότε το υιοθετούνε. Αντίστοιχα, εάν τα κορίτσια βιώνουν την ανοχή της βίας από την μητέρα, υπάρχει ο κίνδυνος να θεωρήσουν, ότι θα πρέπει σε ανάλογες περιπτώσεις να υποκύπτουν. Έτσι λοιπόν μεταφέρεται με τεραστία επιτυχία η πατριαρχική βία στην επόμενη γενιά.

Γιατί μια γυναίκα δεν φεύγει από μια κακοποιητική σχέση / Θύμα ή επιζώσα

Πρόσφατα έχει μπει στον λόγο μας και ο όρος επιζώσα. Αρχικά αυτοί οι δύο όροι θύμα και επιζώσα φαίνονται να είναι αντικρουόμενοι. Φαίνεται να χρησιμοποιούμε τον όρο θύμα για γυναίκες που δέχονται παθητικά τη βία και μένουν στη σχέση και τον όρο επιζώσα για εκείνες που πήραν τη ζωή στα χέρια τους και έφυγαν από την βίαιη σχέση.

Συζητώντας για την κακοποίηση μέσα στις ερωτικές σχέσεις ή την οικογένεια η πιο συχνή ερώτηση που ακούμε είναι «γιατί η γυναίκα δεν φεύγει από την βίαιη σχέση;». Ο κυρίαρχος αυτός λόγος αποπροσανατολίζει από το ζήτημα της πατριαρχίας και της έμφυλης καταπίεσης αποκρύπτοντας εσκεμμένα τους συστημικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτισμικούς, ψυχολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν αυτή την απόφαση και την αναγάγει σε ζήτημα προσωπικής επιλογής, χαρακτήρα και ατομικής ευθύνης. Περιμένουμε από τις γυναίκες να είναι «ανεξάρτητες» την στιγμή που η δομή της κοινωνίας τους επιβάλλει την οικονομική εξάρτηση από τους άντρες, ζητάμε από μετανάστριες να καταγγείλουν τον κακοποιητή τους την ίδια στιγμή που όλη η κοινωνία ζητάει την απέλασή τους, ζητάμε από τις γυναίκες να είναι δυναμικές σε έναν κόσμο που φροντίζει να τις κοινωνικοποιήσει ακριβώς έτσι ώστε να μην απειλούν τους άντρες, να μην είναι υπερβολικά διεκδικητικές γιατί τους «ευνουχίζουν», να κατηγορούν την εαυτή τους για αυτό που τους συμβαίνει, να χαμογελάνε, να είναι ευχάριστες, να μην είναι «bitches» και «υστερικές», σε μια κοινωνία που όταν οι φεμινίστριες διεκδικούν και δεν σηκώνουν πολλά πολλά τις λένε αγάμητες που θα πεθάνουν μόνες τους. Ζητάμε από τις γυναίκες να γίνουν δυναμικές σε έναν κόσμο που τους συντρίβει την αυτοπεποίθηση από τότε που γεννιούνται με χιλιάδες διαφορετικούς τρόπους, διδάσκοντάς τους ότι οι ίδιες δεν είναι καν ολοκληρωμένοι άνθρωποι, είναι καλές μόνο για ένα γαμήσι και θα θεωρούνται αποτυχημένες αν δεν βρουν έναν άντρα να τις αγαπήσει και να τις τιμήσει με έναν γάμο. Απαιτούμε να καταγγείλουν την βία του συντρόφου τους την ίδια στιγμή που τους ψιθυρίζουμε «ε μωρέ, έτσι είναι οι άντρες, βίαιοι από τη φύση τους, από αγάπη τα κάνει, αν δε σε αγαπούσε δε θα ζήλευε» και όταν φεύγουν τις κατηγορούμε ότι «διέλυσαν την οικογένειά τους».

Η πατριαρχική πραγματικότητα δεν χωράει ρητορικές ερωτήσεις και όποιος τις κάνει κλείνοντας τα μάτια σε αυτήν το μόνο που καταφέρνει είναι να δικαιολογήσει την βία εναντίον μας. Μας προβληματίζει ότι πολλές φορές βλέπουμε γυναίκες που επειδή κατάφεραν μέσα σε αυτόν τον κόσμο να γίνουν δυναμικές και ανεξάρτητες, κατηγορούν και να ενοχοποιούν αυτές που δεν μπόρεσαν να αντιδράσουν ή να φύγουν από μια βίαιη σχέση. Μήπως να χρησιμοποιήσουμε το προνόμιό μας για να μιλήσουμε για την συστημική βία που δολοφονεί χιλιάδες άλλες?

Με βάση τα παραπάνω αμφισβητούμε ότι η επιλογή της παραμονής στη σχέση συνεπάγεται το ρόλο του θύματος και της φυγής το ρόλο της ενεργού δράστη. Βλέπουμε ότι η απόφαση για εγκατάλειψη ή όχι της σχέσης αποτελεί πολύ συχνά μια μακρά και περίπλοκη διαδικασία και συχνά χαρακτηριστικά του ενός “ρόλου” μπορεί να συνυπάρχουν με αυτά του άλλου. Αντιμετωπίζεται έτσι ως επιζώσα όχι μόνο η γυναίκα που επιλέγει να φύγει αλλά και εκείνη η οποία μένει και προσπαθεί να αντιμετωπίσει τη βία με ένα πλήθος από διαφορετικές στρατηγικές, μερικές από τις οποίες έχει υποθεθεί ότι συνδέονται με το “ρόλο” του θύματος. Είναι χρησιμότερο να βλέπουμε τους ρόλους αυτούς διαδραστικά, μέσα στο πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων όπου αποκτούν νόημα. Με αυτή την έννοια αποτελούν περισσότερο σχετικά εύπλαστες κοινωνικές κατασκευές τις οποίες η γυναίκα χρησιμοποιεί για να επαναπροσδιοριστεί, παρά σαφώς προσδιορισμένους ρόλους που της φοριούνται ανάλογα με την ψυχολογική ή κοινωνική της κατάσταση.

Όλες μας μεγαλώσαμε όντας καθημερινά επιζώσες της πατριαρχικής βίας. Απέναντι στην κοινωνία αυτή που επιβάλλει την υποτίμηση των ζωών μας και τους έμφυλους ρόλους, επιλέγουμε να συλλογικοποιούμε τις ανάγκες μας και να χρίζουμε σχέσεις αλληλεγγύης. Ως γυναίκες που οραματιζόμαστε μία ελεύθερη κοινωνία, στεκόμαστε δίπλα η μία στην άλλη, ενδυναμώνουμε η μία την άλλη, αμφισβητούμε και συγκρουόμαστε με κάθε μορφή εξουσίας μέχρι την χειραφέτηση και την ελευθερία.

Προβολή της ταινίας "her job" και συζήτηση για την οικιακή βία και αόρατη εργασία

Θυμάμαι τη φιγούρα της μητέρας μου που ολημερίς καταπιάνονταν με το νοικοκυριό του σπιτιού, και έπειτα νυσταγμένη πάνω από τα τετράδιά μου, καμάρωνε για το πόσο στρογγυλά κάνω τα γράμματα σε αντίθεση με εκείνη που δεν πήγε ποτέ στο σχολείο. Θυμάμαι το ακίνητό της βλέμμα όταν κοιτούσε έξω από το παράθυρο ρουφώντας το τσιγάρο από το πακέτο που είχε αγοράσει με το λιγοστό χαρτζιλίκι που της είχε αφήσει ο πατέρας, και όταν εκείνος αργά την νύχτα γυρνούσε, τη θυμάμαι να πνίγει τους λυγμούς της πάνω στο μαξιλάρι, για να μην την ακούσω και ανήσυχα κοιμηθώ.

Όλες μας μεγαλώσαμε σαν μελλοντικές καλές νοικοκυρές, σύζυγοι & μητέρες. Τα οικιακά καθήκοντα, η φροντίδα των παιδιών & των ηλικιωμένων μελών της οικογένειας, μάθαμε πως είναι το βιολογικό μας πεπρωμένο & μας το περιέγραψαν σαν προσφορά, αγάπη και φροντίδα που δεν δύναται να αποτιμηθεί. Και έτσι η γυναικεία μη αμειβόμενη- αόρατη εργασία πέρασε και σε εμάς ως θελοντική & δεδομένη. Και οι άντρες μετατράπηκαν σε έμμισθους εργάτες, ενώ οι γυναίκες σε νοικοκυρές που εγκλωβίστηκαν στο σπίτι, επιφορτισμένες με τα «καθήκοντα του σπιτιού», να εξαρτώνται από τον άντρα «κουβαλητή».

Και ακόμα και σήμερα, που πλέον ως γυναίκες εργαζόμαστε σε μεγάλο βαθμό εκτός σπιτιού, εξακολουθούμε να επωμιζόμαστε το βάρος του νοικοκυριού & την φροντίδα των παιδιών. Και φυσικά ο έμφυλος καταμερισμός εργασίας είναι προέκταση της αόρατης οικιακής εργασίας, αφού συχνά τα αμειβόμενα επαγγέλματά που κάνουμε θεωρούνται «γυναικεία υπόθεση» γιατί προϋποθέτουν χαρακτηριστικά που αποδίδονται στερεοτυπικά στο ρόλο της γυναίκας.

Απέναντι στο πατριαρχικό αυτό σύστημα που επιβάλλει τους έμφυλους ρόλους και την υποτίμηση των ζώων μας, επιλέγουμε να συλλογικοποιούμε τις ανάγκες μας και να χτίζουμε σχέσεις αλληλεγγύης. Ως γυναίκες που οραματιζόμαστε μια ελεύθερη κοινωνία, στεκόμαστε δίπλα η μία στην άλλη, ενδυναμώνουμε η μία την άλλη, αμφισβητούμε και συγκρούμαστε με κάθε μορφή εξουσίας μέχρι την χειραφέτηση και την ελευθερία.

Σάββατο 04/7 στις 21:00
στο αυτοδιαχειριζόμενο στέκι Άνω Κάτω Πατησίων
Νάξου 75 & Κρασσά

maleficia πολιτική ομάδα ενάντια στην έμφυλη καταπίεση και σε κάθε μορφή εξουσίας

Διαβάσαμε:

- Αποικιοποίηση και μετατροπή των γυναικών σε νοικοκυρές της Maria Mies από το βιβλίο της «Patriarchy & Accumulation on a World Scale: Women in the International Division of Labour».
- Η αόρατη οικιακή εργασία τότε και σήμερα/Περιοδικό Μιγάδα Τεύχος 20 Καλοκαίρι 2018.
- Για τη σεξουαλικότητα ως εργασία / Silvia Federici 1975 /Περιοδικό Μιγάδα Τεύχος 3 Καλοκαίρι 2012.
- Θύμα ή Επιζώσα; Η Ρητορική Κατασκευή Ταυτοτήτων στη Συμβουλευτική για την Κακοποίηση Γυναικών: Μια Ανάλυση Μελέτης / Κ. Δρούγα, Μ. Παπαθανασίου, Αν. Τσονίδης.
- Ο Φεμινισμός Είναι για Όλους / μετάφραση από τα "καμένα σουτιέν" του βιβλίου «Feminism is for everybody Passionate Politics της Bell hooks» .
- Οδηγός «Απόδρασης» από μια Βίαιη Σχέση / Συγγραφείς Κική Πετρουλάκη, Αντωνία Τσιριγώτη, Ευαγγελία Κουβέλη, Πηνελόπη Σωτηρίου/ Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας (Ε.Δ.κ.Β.).